

Joanna Góźdź

Zjawisko korepetycji w percepcji i doświadczeniach młodzieży

Colloquium nr 3, 63-80

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna Gózdź
Uniwersytet Śląski w Katowicach

ZJAWISKO KOREPETYCJI W PERCEPCJI I DOŚWIADCZENIACH MŁODZIEŻY

STRESZCZENIE

Zjawisko korepetycji staje się w Polsce coraz bardziej rozpowszechnione i stanowi niedostrzegany problem. Może ono świadczyć o porażce w realizacji dydaktycznej funkcji szkoły i powiększać nierówności społeczne. Widoczne jest jednak społeczne przyzwolenie na nie. W artykule zostaną przedstawione wyniki badań empirycznych dotyczących rozpowszechnienia tego zjawiska wśród uczniów szkół średnich oraz jego podstawowe charakterystyki.

Słowa kluczowe:

korepetycje, edukacja, szkoła, młodzież.

WSTĘP

Edukacja, czyli zdobywanie wiedzy i umiejętności, stanowi obecnie długotrwały proces nauki szkolnej na kolejnych szczeblach. Jego efektem ma być przygotowanie młodego człowieka do samodzielnego życia oraz wykonywania wybranego przez niego zawodu, a efektywność procesu kształcenia stanowi podstawę rozwoju społeczeństwa i cywilizacji. Rządy państw, zdając sobie sprawę z wagi edukacji, uregulowały tę kwestię prawnie. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997¹ zapewnia każdemu prawo do nauki, jednocześnie zastrzegając jej obowiązek do 18 roku życia. Co najważniejsze, istnieje w niej zapis dotyczący bezpłatności nauki w szkołach

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997, art. 70: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970780483>, (data dostępu: 01.10.2012).

publicznych, a władze publiczne zobowiązane są do zapewnienia obywatelom powszechnego i równego dostępu do wykształcenia.

W Polsce coraz bardziej popularne stają się korepetycje, zwane potocznie „korkami”. Wpisując to hasło do wyszukiwarki Internetowej znajdziemy ponad 12 milionów stron stanowiących głównie ogłoszenia prywatnych lekcji. Powstaje pytanie, dlaczego niektórym uczniom i ich rodzicom proces nauczania bezpłatnego, organizowanego przez państwo, nie wystarcza. Dlaczego rodzice, tak słabych uczniów, jak i tych dobrych lub nawet wybijających się jednostek, sięgają po dodatkowe płatne lekcje? Nie chodzi tu o proces rozwijania zainteresowań dziecka, czy jego zdolności, ale o dublowanie zajęć szkolnych. Korepetycje, czy sięganie po płatną pomoc w tym zakresie, wskazują na brak efektywności systemu kształcenia, na porażkę państwa, które jest odpowiedzialne za edukację swoich obywateli.

W czasach powszechności zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych, zarówno tych płatnych, jak i bezpłatnych, ważne staje się określenie tego, co uznaje się za korepetycje. Mark Bray² wymienia następujące parametry, którymi charakteryzują się zajęcia korepetycyjne: suplementacja i akademickość, prywatność. Suplementacja i akademickość oznaczają, że korepetycje obejmują lekcje dodatkowe, które można porównać do „nadgodzin” z zakresu przedmiotów, które są lub były już nauczane w szkole (np. matematyka, historia, chemia, fizyka, nauczane w szkole języki obce) i objęte są standardami egzaminacyjnymi. Nie obejmują one zatem lekcji pozaszkolnych kształtujących umiejętności muzyczne, artystyczne, czy sportowe (np. prywatne lekcje gry w tenisa, na keyboardzie, czy gitarze lub języka obcego nie będącego przedmiotem szkolnym). Te bowiem, zdaniem Braya, podejmowane są bardziej dla przyjemności, czy rozwoju osobistego, i najczęściej nie są przedmiotami egzaminacyjnymi. Prywatność związana jest z czynnikiem korzyści materialnych przypadających osobie korepetytora. Korepetycje są tu rozumiane jako lekcje odpłatne. Zjawisko korepetycji nie obejmuje zatem darmowych lekcji udzielanych na zasadzie wolontariatu przez kolegów, znajomych, czy rodzinę, ani też działań pomocowych, podejmowanych przez nauczycieli czy wychowawców w obrębie instytucji publicznych.

² M. Bray, *The shadow education system: private tutoring and its implications for planners*, Wydawnictwo UNESCO: International Institute for Educational Planning, Paryż 2007, s. 20.

Istnieje wiele form korepetycji, które kontrastują ze sobą, co utrudnia badanie tego zjawiska³. Lekcje korepetycyjne mogą odbywać się na zasadzie kontaktu bezpośredniego (za pośrednictwem telefonu, korespondencji, a obecnie coraz częściej za pośrednictwem Internetu – poczty e-mail, komunikatorów) lub pośredniego nauczyciela i ucznia. W kontakcie bezpośrednim, *face to face*, nauczyciel może prowadzić lekcje indywidualne, jeden na jeden, lub z mniejszą dwu, trzyosobową grupą uczniów, które odbywać się mogą w domu samego nauczyciela lub swoich klientów. Korepetycje mogą przybrać również formę grupową, w której bezpośredni kontakt z większą grupą uczniów odbywać się będzie w większych salach lub aulach należących do różnego typu instytucji – najczęściej szkół korepetycyjnych, których przykładem są japońskie szkoły *juku*. Szkoły te początkowo były małymi, prywatnymi szkołami prowadzonymi zindywidualizowane korepetycje, jednak wraz ze wzrostem popularności dodatkowych lekcji prywatnych, prowadzonych poza regularną edukacją szkolną ich liczba w latach 1976–1993 podwoiła się, a *juku* stały się centrami edukacyjnymi stanowiącymi rozbudowany system instytucji notowanych na rynkach światowych⁴. Szkoły korepetycyjne nie stanowią wyłącznie fenomenu azjatyckiego, zaczęły one powstawać również w innych krajach i mogą mieć zasięg lokalny lub nawet międzynarodowy. W Polsce (pomijając popularne już szkoły językowe typu Profi Lingua, Empik School, International House) wpisując w wyszukiwarce Internetową hasło „szkoła korepetycji” znajdziemy na przykład sieć szkół Academic Centrum Edukacyjno-Szkoleniowe (Łódź, Krosno, Pabianice, Włocławek, Zamość, Zgierz), Szkołę Brait –Edukacja dla Przyszłości (Wrocław, Kalisz), Belfer (Ostróda), Brejniak – Szkoła Otwartych Umysłów (Łódź), Szkoła Matematyki (Warszawa), CratuSchool Centrum Korepetycji i Kursów (Koszalin), a przeszukując Internet dokładniej, znajdziemy ich o wiele więcej.

W Polsce korepetycje nie są zjawiskiem, które pojawiło się nagle. Istniały one już przed 1989 rokiem, jednak istniały one w całkowitym ukryciu, poza dyskursem społecznym. Elżbieta Putkiewicz⁵ podkreśla, że władze komunistyczne dokładały starań, aby zbudować i utrzymywać wśród obywateli przekonanie o idealnym funkcjonowaniu bezpłatnej i opartej na równości szans oświaty, która stanowiła przeciwieństwo jeden z najważniejszych elementów systemu komunistycznego. Nie oznacza to jednak, że korepetycje nie istniały,

³ Tamże, s. 22.

⁴ Tamże, s. 20-26.

⁵ E. Putkiewicz, *Korepetycje – szara strefa edukacji*, Wydawnictwo Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2005, s. 11-12.

istniały, ale w ukryciu. Były one bowiem czymś wstydlivym, oznaką, że jednostka jest mniej uzdolniona, gorsza od rówieśników i nie potrafi poradzić sobie w dobrze funkcjonującej szkole.

W Polsce dyskusję społeczną nad zjawiskiem korepetycji zapoczątkowało opublikowanie w 2005 roku raportu z badań prowadzonych przez Instytut Spraw Publicznych (w ramach projektu „*Monitoring Private Tutoring*” zainicjowanego przez *Education Support Program Open Society Institute* w Budapeszcie i *Network of Education Policy Centers*) nad skalą korepetycji. Okazało się, że korepetycje stają się w Polsce zjawiskiem powszechnym, że w klasie maturalnej połowa uczniów korzysta z prywatnych lekcji⁶.

„Boom” korepetycyjny związany jest z rozwojem społeczeństwa technokratycznego, opartego na specjalistycznej wiedzy. Budowanie gospodarki opartej na wiedzy wymaga wykwalifikowanych, kompetentnych pracowników. Wzrasta zatem rola wykształcenia i wiara w konwersję kapitału edukacyjnego na kapitał ekonomiczny. Rosną w związku z tym aspiracje edukacyjne oraz motywacja do ich realizacji. Wielu rodziców świadomych znaczenia edukacji swoich dzieci (nawet tych z niskimi dochodami) jest zatem w stanie wiele poświęcić, inwestując w prywatne lekcje, aby zwiększyć szanse edukacyjne swojego potomstwa. W Polsce jak wskazuje raport CBOS⁷ znacząco wzrasta odsetek Polaków zdecydowanie podkreślających wagę wykształcenia, w 1993 roku było to 42%, a w 2004 już 76% społeczeństwa. Zdaniem Polaków, najważniejszym aspektem wykształcenia jest kariera zawodowa. Podobne poglądy zauważalne są wśród obywateli innych krajów, a zwłaszcza azjatyckich tygrysów. Wykształcenie traktowane jest jako szansa na lepsze życie, jako inwestycja w przyszłość⁸.

Zjawisko korepetycji istnieje, w większym bądź mniejszym nasileniu, wszędzie tam, gdzie istnieje system szkolny, tak w Polsce, jak i w innych krajach europejskich i pozaeuropejskich. Dane z raportu Marka Braya⁹ dla Komisji Europejskiej, opracowanego na podstawie wyników badań w poszczególnych krajach europejskich wskazują na zróżnicowane rozpowszechnienie korepetycji w obrębie krajów Unii Europejskiej. Szczególnie wysokie wskaźniki pobierania korepetycji zaobserwowano w krajach Europy Połu-

⁶ Tamże, 86-110.

⁷ K. Kowalczyk, *Rola wykształcenia i zmiany w jej społecznym spostrzeganiu w latach 1993–2009*, CBOS Komunikat z badań, Warszawa 2009, s. 4; <http://badanie.cbos.pl/details.asp?q=a1&id=4228>, (data dostępu: 01.10.2012)

⁸ M. Bray, *The shadow education...*, dz. cyt., s. 29-30.

⁹ M. Bray, *The Challenge of Shadow Education...*, dz. cyt., s. 21-26.

dniowej. Na przykład w Grecji 80% studentów uczęszczało na kursy przygotowawcze, 50% pobierało prywatne lekcje, a 33% korzystało z obu form pomocy w nauce. Z kolei na Cyprze 86,4% studentów przyznaje, że otrzymywało korepetycje w szkole średniej. W raporcie tym wskazuje się, że system prywatnych lekcji jest również powszechny w krajach Europy Centralnej i Wschodniej. M. Bray wskazuje, że w latach dziewięćdziesiątych niskie pensje nauczycieli stały się tu prawdopodobnie głównym motorem napędowym korepetycji. Na Słowacji 56% studentów pierwszego roku przyznaje, że pobierało korepetycje lub uczęszczało na kursy przygotowawcze w ostatniej klasie szkoły średniej. Na Węgrzech szacuje się, że ponad 75% uczniów szkół podstawowych oraz średnich korzystało z prywatnych lekcji. Podkreślono, że w Europie Zachodniej skala zjawiska wzrasta w przeciągu ostatniej dekady, natomiast północne kraje naszego kontynentu okazują się dotknięte nim w najmniejszym stopniu, co oznacza, że w tych krajach system edukacji wydaje się spełniać oczekiwania obywateli.

Mark Bray¹⁰, powołując się również na wyniki badań przeprowadzonych w krajach pozaeuropejskich, wskazuje, że problem ten ma zasięg ogólnoświatowy. Przykładowo w Japonii 70% studentów korzystało z jakiejś formy korepetycji w okresie szkoły średniej, w Seulu (Korea Południowa) 82% uczniów szkoły podstawowej, 66% uczniów szkoły średniej i 59% uczniów szkoły średniej wyższej. Z kolei na Tajwanie 81% uczniów szkoły średniej otrzymywało prywatne lekcje.

Zdaniem Marka Braya¹¹, na skalę rozpowszechnienia korepetycji wpływ ma nie tylko słabość systemów edukacyjnych (zwłaszcza tych opartych w większym stopniu na weryfikacji wiedzy, niż na samym procesie nauczenia), ale także czynniki kulturowe i ekonomiczne. Czynnikiem kulturowym (szczególnie nasilonym w krajach azjatyckich, będących pod wpływem Konfucjonizmu) sprzyjającym rozpowszechnieniu korepetycji jest kładzenie silnego nacisku bardziej na wysiłek jednostki niż jej zdolności. Wysiłek ten spostrzegany jest jako czynnik tłumaczący i determinujący odnoszone przez nią sukcesy. Wysiłek w postaci obciążenia ucznia dodatkowymi, prywatnymi zajęciami korepetycyjnymi sprzyjać będzie sukcesom edukacyjnym. Ponadto, w niektórych krajach (zwłaszcza w Europie Zachodniej), pomimo dobrze rozwiniętego systemu edukacji, to doświadczanie konkurencji, rywalizacji podsyca zapotrzebowanie na korepetycje. W tej sytuacji korepetycje pobierają nie tylko uczniowie słabi, ale również ci, którzy i tak

¹⁰ M. Bray, *The shadow education...*, dz. cyt., s. 23-31.

¹¹ Tamże, s. 46-66.

w rankingach szkolnych klasyfikują się na wysokich miejscach w porównaniu z tymi, którzy z mniejszym powodzeniem radzą sobie w szkole. Tym pierwszym korepetycje służą próbie zminimalizowania dzielących ich od rówieśników różnic w poziomie wiedzy i umiejętności. Tym drugim służą bardziej utrzymywaniu zdobytej już przewagi nad innymi i przywilejów z nią związanych. Zdaniem autora, ekstremum stanowi pobieranie korepetycji przez dobrych uczniów uczęszczających do szkół prywatnych. Odwołując się do sił rynkowych, zjawisko korepetycji powoduje utrzymywanie i pogłębianie nierówności, ponieważ rodziny o wyższym dochodzie mogą pozwolić sobie na opłacenie większej ilości i jakościowo lepszych korepetytorów, co prawdopodobnie wpłynie na lepsze osiągnięcia ich dzieci, większe szanse edukacyjne, a w przyszłości kariery zawodowe¹².

W naukach społecznych zajmujących się różnego typu zjawiskami społecznymi, istotne staje się określenie ich przyczyn, funkcji, tak jawnych, jak i tych niedostrzegalnych gołym okiem. Danuta Sterna¹³ wymienia dwie podstawowe, bezpośrednie przyczyny pobierania korepetycji. Po pierwsze, trudności z poradzeniem sobie w zakresie przerabianego w szkole materiału. Po drugie, chęć rozwijania wiedzy i umiejętności ponad to, co oferuje szkoła, do której uczęszcza uczeń. Joanna Wnęk-Gozdek¹⁴ rozpatruje funkcje tego zjawiska. Jej zdaniem korepetycje pełnią trzy podstawowe funkcje. Po pierwsze, otwierają uczniom drogę do najlepszych, renomowanych szkół. Po drugie, pozwalają się w nich utrzymać z w miarę dobrymi ocenami. Po trzecie, pozwalają ukończyć szkołę z takim wynikiem, który umożliwi wybór kolejnej dobrej szkoły lub uczelni.

Korepetycje dotyczą interesów zarówno uczniów, ich rodziców, jak i nauczycieli. Interesy każdej z tych grup mogą być odmienne, stąd funkcje korepetycji należy rozpatrywać odrębnie dla każdej z nich. W grupie nauczycieli udzielane przez nich lekcje korepetycyjne mogą pełnić funkcje ekonomiczne, zmniejszania bezrobocia, korygujące, kreatywne, samorealizacji, indywidualnej komunikacji z uczniem, kontrolne oraz nobilitujące. Z perspektywy rodziców wymienia się funkcje socjalizacyjne, wychowawcze, opiekuńcze, sanacyjne, inwestycyjne, alimentacyjne, nobilitujące i kompensacyjne. W ostatniej grupie interesu, grupie uczniów lekcje korepetycyjne

¹² M. Bray, *The Challenge of Shadow Education...*, dz. cyt., s. 57.

¹³ D. Sterna, *Korepetycje*, „Dyrektor Szkoły”, 2005, nr 1, s. 12.

¹⁴ J. Wnęk-Gozdek, *Fenomen popularności korepetycji czyli o funkcjach jawnych i ukrytych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 2010, nr 4, s. 14.

mogą pełnić rolę asekuracyjną, motywującą do nauki i aktywizującą, zmniejszającą stres, afiliacyjną, a także demoralizującą i selekcyjną¹⁵.

Jak wynika z powyższego, korepetycji nie należy traktować jednoznacznie negatywnie. Stanowią one szansę i możliwości, ale jednocześnie mogą stanowić barierę i patologię. Ich skutki, zarówno te pozytywne, jak i negatywne, można rozważać w aspekcie pedagogicznym i etycznym, społecznym oraz ekonomicznym.

W aspekcie pedagogicznych skutków korepetycji wskazuje się na ograniczenie młodemu pokoleniu równości szans edukacyjnych, ograniczenie dostępu do wiedzy ze względu na brak możliwości finansowych rodziców¹⁶. Taka sytuacja może mieć miejsce zwłaszcza wtedy, gdy nauczyciele szkolni dostosowują poziom wymagań do uczniów dobrze radzących sobie w szkole dzięki pomocy korepetytora. W literaturze wskazuje się również, że korepetycje mogą powodować zmniejszenie samodzielności rozwiązywania problemów i uczyć dzieci poszukiwania nieangażujących rozwiązań¹⁷, na przykład w wypadku, gdy to korepetytor rozwiązuje zadanie zadane uczniowi do domu. Powstaje tutaj rodzaj błędnego koła, gdzie rodzice płacą komuś za wyręczanie dziecka¹⁸.

Wskazuje się, że korepetycje często dominują życie dzieci i ograniczają ich czas wolny¹⁹. Dzieci spędzają w szkole około 35 godzin tygodniowo. Doliczając godziny poświęcone na zajęcia dodatkowe, będące powtórzeniem treści, które powinny zostać przerobione w szkole, ich czas pracy jest porównywalny do czasu pracy dorosłego człowieka na pełnym etacie, a w licznych przypadkach nawet wykraczający poza 40 godzin tygodniowo. Nadmierne obciążenie zajęciami nie tylko powoduje przemęczenie, ale i zmniejsza ilość czasu poświęcanego na inne obowiązki, rekreację i integrację społeczną. Dziecko wzrasta w przekonaniu, że jego podstawowym i jedynym zadaniem jest zaliczanie przedmiotów i kolejnych egzaminów²⁰.

Innym negatywnym z pedagogicznego punktu widzenia skutkiem korepetycji jest ograniczanie funkcji rodzicielskiej do opłacania dziecku pry-

¹⁵ Tamże, s. 14-18.

¹⁶ M. Bray, *The shadow education...*, dz. cyt., s. 60-64.

¹⁷ K. Maćkowiak, *Fenomen korepetycji*, „Edukacja i Dialog”, 2003, nr 2, s. 54-55.

¹⁸ D. Sterna, *Korepetycje...*, dz. cyt., s. 14.

¹⁹ A. Pezdra, *Po szkole lecę na korki*, „Gazeta Wyborcza”, http://wyborcza.pl/1,76842,9764299,Po_szkole_lece_na_korki.html, (data dostępu: 12.06.2012).

²⁰ Por. E. Putkiewicz, *Korepetycje...*, dz. cyt., s. 26.

watnych lekcji²¹ i ewentualnie dowozu dziecka na nie. Błędne koło: praca rodziców – opłata korepetycji, w połączeniu z czasem spędzonym przez dziecko na nauce poza domem, powoduje ograniczenie kontaktu pomiędzy dzieckiem i rodzicem. To z kolei nie sprzyja rozwojowi emocjonalnemu i społecznemu dziecka.

W aspekcie pedagogicznym pozytywnym skutkiem korepetycji jest pokonywanie bezradności intelektualnej w przypadku problemów z jakimś przedmiotem wynikających z zaległości powstałych między innymi w wyniku dłuższej nieobecności ucznia w szkole czy różnic programowych w przypadku zmiany szkoły. Pomoc w nadrobieniu zaległości wpływać będzie pozytywnie na stan emocjonalny ucznia²². Należy jednak zaznaczyć, że w tym wypadku korepetycje powinny stanowić pomoc doraźną. Z psychopedagogicznego punktu widzenia skutkiem dużej ilości pobieranych korepetycji może być rozwój pozapoznawczy, związany z treningiem wytrwałości i wysiłkiem (są to cechy cenione przez pracodawców), który potrzebny jest, by podolać wielości obowiązków²³.

W zakresie skutków etycznych korepetycji wymienia się ich potencjalny charakter korupcyjny wśród nauczycieli. Nauczyciel może sugerować rodzicom konieczność opłacania uczniowi korepetycji. Sytuacja ta jest korupcyjna, zwłaszcza w sytuacji, gdy korepetycji miałby udzielać właśnie on. Istnieje również zagrożenie naciskiem na pobieranie korepetycji wynikającym z wzajemnego podsyłania sobie uczniów przez różnych nauczycieli²⁴. Ponadto należy zauważyć, że przemęczenie nauczycieli, którzy niejednokrotnie więcej czasu poświęcają korepetycjom (ze względu na większą ich dochodowość), sprzyja zmniejszeniu ich wysiłku kładzionemu na pracę w szkole.

Innym skutkiem etycznym jest kształtowanie przekonań młodych ludzi o tym, że pieniądz może wszystko²⁵, że jeśli jestem zdolny, ale biedny, to mnie nie nauczą, a przynajmniej niewystarczająco dobrze. I odwrotnie jeśli nawet nie jestem wybitnie zdolny, ale stać mnie na prywatne lekcje, to zostanę bardzo dobrze przygotowany do egzaminów i mogę kandydować do najlepszych szkół²⁶.

²¹ K. Maćkowiak, *Fenomen...*, dz. cyt., s. 56.

²² Por. J. Wnęk-Gozdek, *Fenomen...*, dz. cyt., s. 17.

²³ Por. M. Bray, *The shadow education...*, s. 58.

²⁴ P. Lech, *Placz i płacz*, „Dyrektor Szkoły”, 2004, nr 1, s. 12-13.

²⁵ Por. J. Wnęk-Gozdek, *Fenomen...*, dz. cyt., s. 17.

²⁶ Por. E. Putkiewicz, *Korepetycje...*, dz. cyt., s. 25.

W zakresie społecznych skutków zjawiska korepetycji wymienia się zmniejszenie roli rodziny i przebywania w grupie rówieśniczej, a także dyskryminację tych, których na korepetycje nie stać i powiększanie nierówności społecznych, również w zakresie powiększania przepaści pomiędzy miastem a wsią. Uczniowie z terenów miejskich mają bowiem większe możliwości uzyskania korepetycji, nie tylko ze względów finansowych, ale również ze względu na ich większą dostępność²⁷.

Wśród ekonomicznych skutków korepetycji leży zmniejszenie bezrobocia (co jest prawdopodobnie główną przyczyną, dla której rządy i związki zawodowe unikają poruszania tematu tego zjawiska). Jednocześnie należy zauważyć, że dodatkowe dochody korepetytorów, to dochód „szarej strefy”, nieformalny i nieopodatkowany, na których rządy wiele tracą. Przykładowo na Cyprze wydatki gospodarstw domowych na korepetycje wyniosły 17%, a w Grecji 20% rządowych wydatków przeznaczonych na edukację na poziomie podstawowym i średnim²⁸.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

Wyznaczono następujące cele badawcze:

1. Zbadanie opinii uczniów szkół średnich dotyczącej skuteczności nauki szkolnej.
2. Zbadanie skali oraz charakterystyka zjawiska korepetycji (częstość korzystania z korepetycji w trakcie nauki w szkole średniej, ilość przedmiotów korepetycyjnych i ich koszty, częstotliwość korepetycji i ilość osób biorących udział w tego typu zajęciach, charakterystyka korepetytorów, przyczyny sięgania po pomoc korepetytora oraz percypowana ocena skuteczności korepetycji).
3. Zbadanie związków pomiędzy dochodem i wykształceniem rodziców a podstawowymi charakterystykami pobierania korepetycji wśród uczniów szkoły średniej.

W badaniach wzięło udział 147 uczniów klas pierwszych (n = 34; 23,1%), drugich (n = 56; 38,1%) oraz trzecich (n = 57; 38,8%) katowickich liceów ogólnokształcących. Badani uczęszczali do klas o profilach: humanistycznym, biologiczno – chemicznym oraz matematyczno – informatycznym. W grupie badawczej znalazły się 73 (49,7%) kobiety oraz 74 (50,3%) mężczyzn w wieku 16 - 19 lat (M =17,2 ; SD =0,78). Miejscem zamieszkania

²⁷ M. Bray, *The shadow education...*, dz. cyt., s. 57-63.

²⁸ M. Bray, *The Challenge of Shadow Education...*, dz. cyt., s. 13.

wszystkich badanych było duże miasto (Katowice). Grupa była zróżnicowana pod względem wykształcenia rodziców oraz dochodu na osobę w rodzinie.

Zebrane dane miały charakter ilościowy. Do celów badawczych posłużono się kwestionariuszem ankiety, w której wykorzystano pojedynczą, pięciostopniową skalę typu Likerta celem zbadania opinii uczniów dotyczących skuteczności nauki szkolnej (Czy uważasz, że wiedza i umiejętności nabyte w szkole średniej wystarczają do zdania matury bez pomocy korepetytora? 5 – zdecydowanie tak, 4 – raczej tak, 3 – nie wiem, 2 – raczej nie, 1 – zdecydowanie nie), a także pytania, w odpowiedzi na które badani charakteryzowali (odrębnie dla każdego przedmiotu, w zakresie którego korzystali z płatnej pomocy) zajęcia korepetycyjne, motywację do sięgania po nie oraz oceniali ich skuteczność.

Tabela 1. Opinie uczniów dotyczące skuteczności nauki szkolnej

Czy uważasz, że wiedza i umiejętności nabyte w szkole średniej wystarczają do zdania matury bez pomocy korepetytora?					
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	zdecydowanie tak	8	5,4	5,6	5,6
	raczej tak	55	37,4	38,5	44,1
	nie wiem	22	15,0	15,4	59,4
	raczej nie	42	28,6	29,4	88,8
	zdecydowanie nie	16	10,9	11,2	100,0
	Ogółem	143	97,3	100,0	
	Braki danych	4	2,7		
	Razem	147	100,0		

Opinie uczniów dotyczące skuteczności nauki szkolnej są podzielone (tabela 1), rozkładają się one równomiernie pomiędzy biegunem pozytywnym (łącznie 44,1%) oraz negatywnym (łącznie 40,6%). Należy jednak zauważyć, że tylko 5,6% (N=143) badanych stwierdziło z pełnym przekonaniem, że wiedza i umiejętności nabyte w szkole średniej wystarczają do zdania matury bez pomocy korepetytora, a 11,2% z pełnym przekonaniem stwierdziło, że wiedza i umiejętności tu zdobywane zdecydowanie nie są wystarczające. Opinie uczniów dotyczące nauki szkolnej są zatem na biegunie negatywnym bardziej ekstremalne w porównaniu z biegunem pozytywnym. Należy równocześnie zaakcentować, że pytanie nie dotyczyło osiągnięcia bardzo wysokich wyników na maturze, a tylko możliwości zdania egzaminu maturalnego jako efektu kształcenia w szkole, co mogłoby zmienić rozkład wyników, prawdopodobnie w kierunku jeszcze bardziej negatywnego ustosunkowania.

Spośród 147 uczniów w trakcie nauki w szkole średniej z pomocy korepetytora korzystało 51,7% (n=76), a kolejne 11,6% (n=17) skorzystałoby z niej gdyby miało taką możliwość (należy podkreślić, że badania przeprowadzono w dużym mieście, gdzie brak możliwości skorzystania z korepetycji wiązał się raczej z kwestią finansową niż kwestią dostępności korepetycji). Wynika stąd, że 63,3% wyraża potrzebę korepetycji. Mniejszość – 36,7% (n=54) uczniów deklaruje brak takiej potrzeby. Wyniki badań wykazały jednocześnie umiarkowaną negatywną korelację ($R = - 0,359$; $p = 0,000$) pomiędzy opinią dotyczącą skuteczności nauki szkolnej a korzystaniem z korepetycji w szkole średniej. Oznacza to, że im mniej uczeń jest przekonany o tym, że wiedza i umiejętności zdobyte w szkole średniej wystarczą do zdania matury tym bardziej prawdopodobne staje się poszukiwanie pomocy korepetytora. Jednocześnie wystąpiła negatywna korelacja ($R = - 0,209$; $p=0,012$) pomiędzy ogólną średnią ocen ucznia (ze wszystkich przedmiotów) a tendencją do korzystania z korepetycji. Im wyższe generalnie będą oceny ucznia, tym mniejsze prawdopodobieństwo sięgania po pomoc korepetytora. Taki wynik wskazuje na to, że po korepetycje sięgać będą raczej uczniowie ogólnie słabsi pod względem osiągnięć szkolnych, w przeciwieństwie do tak zwanych „dobrych uczniów”, którzy będą w stanie radzić sobie z materiałem samodzielnie. Może to wskazywać, że korepetycje nie zwiększają różnic pomiędzy uczniami w zakresie poziomu wiedzy, a więc nie służą wyłącznie zdobywaniu i utrzymywaniu „przewagi” nad rówieśnikami, ale raczej stanowią czynnik minimalizujący różnice między nimi²⁹.

W toku nauki w szkole średniej ci, którzy korzystali z korepetycji (N=76), płacili za pomoc w zakresie 1 – 6 przedmiotów, przeciętnie w dwóch ($M = 1,82$; $SD = 1$; $Me = 2$), a 18,4% (n=14) uczniów korzystało z pomocy korepetytora w zakresie przynajmniej 3 przedmiotów. Koszty korepetycji wahają się od 10 do 70 złotych za godzinę lekcyjną. Przeciętny koszt jednej godziny wyniósł 31,9 złotych ($SD=12,5zł$). Najdroższa okazała się pomoc korepetytora z języka polskiego ($M=43,8$; $SD=9,46zł$), zaś koszty prywatnych lekcji z pozostałych przedmiotów zbliżone były do średniej ogólnej. Przeciętnie zatem, licząc koszty korepetycji (1 godziny tygodniowo z jednego tylko przedmiotu) miesięcznie, jest to wydatek dla budżetu domowego rządu 127,6 złotych, a w ciągu jednego roku szkolnego 1276 złotych. Szacowana kwota wydana przez rodziców 76 uczniów sięgających po re-

²⁹ Por. M. Bray, *The Challenge of Shadow Education...*, dz. cyt., s. 57.

gularną pomoc korepetytora w trakcie nauki w szkole średniej to 581 856 złotych.

Tabela 2. Ocena skuteczności korepetycji³⁰

Ocena skuteczności	l. odp.	%
A. Nie umiem tego ocenić	6	4,4
B. Bardzo pomagają	99	72,8
C. Trochę pomagają	27	19,9
D. W ogóle nie pomagają	4	2,9
Razem	136	100

Uczniowie oceniali również skuteczność pobieranych przez nich korepetycji (tabela 2). 72,8% z nich określili jako takie, które bardzo im pomagają, a 19,9% jako trochę pomocnych. Tylko 2,9% z lekcji prywatnych oceniono jako w ogóle niepomocne. Przy jednoczesnym niskim odsetku (4,4%) ocen neutralnych należy zauważyć, że ocena skuteczności korepetycji w porównaniu z oceną skuteczności nauki szkolnej wydaje się być bardziej pozytywna.

Jak wynika z tabeli 3, łącznie 87,5% pobieranych korepetycji odbywa się z częstotliwością przynajmniej jednej godziny tygodniowo. Z kolei 9,6% prywatnych lekcji z zakresu materiału szkolnego pobieranych jest nieregularnie – rzadziej niż 1 godzina w miesiącu. Widoczna jest tu zatem tendencja do regularności korepetycji. Oznaczać to może, że korepetycje nie są pobierane tylko w sytuacji okresowych trudności z przyswojeniem materiału szkolnego, ale stanowią edukację równoległą do lekcji szkolnych, zajmując stałe miejsce w tygodniowym rozkładzie zajęć ucznia i zmniejszając ilość czasu, który mógłby zostać poświęcony rekreacji i wypoczynkowi, a także socjalizacji³¹.

³⁰ Podane w tabeli wyniki procentowe odnoszą się do pobieranych zajęć korepetycyjnych (N=136), a nie ilości uczniów. Badani oceniali skuteczność każdej z pobieranych prywatnych lekcji z osobna.

³¹ Por. M. Bray, *The shadow education...*, dz. cyt., s. 57-59.

Tabela 3. Częstotliwość korepetycji, ilość uczniów biorących udział w lekcji korepetycyjnej oraz osoba korepetytora³²

Częstotliwość korepetycji	I. odp.	%	Ilość uczniów	I. odp.	%	Osoba korepetytora	I. odp.	%
pow. 2 godz. tygodniowo	24	17,6	Indywidualne	108	79,4	Nauczyciel uczący mnie w szkole	22	16,2
2 godziny tygodniowo	53	39,0	2 uczniów	6	4,4	Inny nauczyciel z mojej szkoły	7	5,1
1 godzina tygodniowo	42	30,9	3 uczniów	2	1,5	Nauczyciel z innej szkoły	49	36,0
1 godzina na 2 tygodnie	4	2,9	4 uczniów	3	2,2	Student	31	22,8
1 godzina w miesiącu	0	0,0	5 uczniów	6	4,4	Nauczyciel akademicki	5	3,7
nieregularnie	13	9,6	pow. 5 uczniów	11	8,1	Inny	22	16,2
Razem	136	100	Razem	136	100	Razem	136	100

Jednocześnie wyniki badań (tabela 3) wskazują na znaczną przewagę zajęć indywidualnych (79,4%), czyli takich, gdzie nauczyciel pracuje z uczniem „jeden na jeden”, ponad zajęciami prowadzonymi dla kilku osób lub zajęciami w grupie powyżej pięciu osób (8,1%). Ponadto w tabeli 3 przedstawiono częstości odpowiedzi uczniów co do tego, kto udziela im korepetycji. Najczęściej jest to nauczyciel z innej szkoły (36%) oraz student (22,8%). Należy jednak zauważyć, że 16,2% uczniów stwierdza, że korepetycji udziela im ta sama osoba, która uczy ich danego przedmiotu w szkole, przy jednoczesnym niskim odsetku (5,1%) odpowiedzi wskazujących innego nauczyciela uczącego określonego przedmiotu w szkole (ta sytuacja może jednak wynikać stąd, że w większości szkół zatrudniony jest tylko jeden nauczyciel danego przedmiotu). Stosunkowo rzadko (3,7%) korepetycji udziela nauczyciel akademicki. W przypadku 16,2% odpowiedzi korepetycji udzielała inna osoba, profesjonalnie nie związana z nauczaniem przedmiotem.

³² Podane w tabeli wyniki procentowe odnoszą się do ilości pobieranych zajęć korepetycyjnych (N=136), a nie ilości uczniów. Uczniowie udzielali odpowiedzi odrębnie dla każdego z pobieranych zajęć korepetycyjnych.

W literaturze wskazuje się, że udzielanie korepetycji przez nauczycieli powodować może zagrożenie korupcjogennością i wzajemnym podsyłaniem sobie uczniów³³. Może jednak, zamiast skupiać się na zagrożeniach, należałoby wyciągnąć wnioski z faktu, że uczniowie korzystają głównie z pomocy nauczycieli pracujących w szkole (łącznie 57,3%) i okazują się oni skutecznymi dydaktykami w toku prywatnych lekcji (por. tabela 4). Jednocześnie skuteczność tego samego nauczyciela w klasie szkolnej percypowana jest różnie. Ma to prawdopodobnie związek z liczebnością odbiorców – w przypadku korepetycji sytuacją indywidualnej pracy z uczniem lub pracy z małą grupą uczniów. Wskazuje na zwiększenie skuteczności dydaktycznej dzięki większym możliwościom zindywidualizowania takich lekcji i dostosowania pracy do stylu i tempa uczenia się ucznia niż ma to miejsce w przeładowanych klasach szkolnych³⁴. W przeciwieństwie do zbiurokratyzowanej instytucji szkolnej, korepetytor nie jest tu również ograniczony sztywnymi ramami programu nauczania wydzielającymi ograniczoną ilość czasu na zrealizowanie określonej tematyki, co pozwala mu realizować materiał w dowolnym tempie, a co za tym idzie niejednokrotnie uatrakcyjnić treści oraz formę prowadzenia zajęć. Pozostaje to w związku z kreatywnością i samorealizacją nauczyciela oraz zindywidualizowaną komunikacją z uczniem jako funkcjami udzielania przez niego korepetycji³⁵.

Powyższe wydaje się być potwierdzone wypowiedziami uczniów dotyczących motywów pobierania korepetycji. W tabeli 4 przedstawiono przyczyny sięgania po pomoc korepetytora. Stosunkowo niski odsetek zajęć korepetycyjnych wynika z woli rodziców (5,8%), mody („inni brali korepetycje, więc ja też chciałem”: 2,9%), czy chęci poszerzenia wiedzy z danego przedmiotu (9,6%). Wśród przyczyn sięgania po pomoc korepetytora dominująca staje się chęć przygotowania do egzaminu maturalnego (25,1%), nauczenie się lub zrozumienie tematów przerabianych w szkole (21,2%) oraz uzupełnienie braków w wiedzy (20,9%).

Egzamin maturalny z założenia ma być sprawdzianem wiedzy i umiejętności nabytych w toku edukacji szkolnej, tak wysoki odsetek korepetycji pobieranych ze względu na chęć przygotowania się do niego wskazuje więc na niewydolność systemu edukacji. Potwierdza to również sięganie po pomoc korepetytora motywowane nauczeniem się lub zrozu-

³³ Por. P. Lech, *Placz i płac*, „Dyrektor Szkoły”, 2004, nr 1, s. 12-13.

³⁴ Por. K. Stróżyński, *Cenna plaga korepetycji*, „Dyrektor Szkoły”, 2004, nr 5, s. 58-59.

³⁵ Por. J. Wnęk-Gozdek, *Fenomen...*, dz. cyt., s. 14-15.

mieniem materiału szkolnego, co świadczy, że materiał ten w toku lekcji szkolnych nie został odpowiednio przez ucznia przyswojony lub przynajmniej omówiony i wytłumaczony w taki sposób, by każdy uczeń mógł go samodzielnie opanować. Świadczy to o dydaktycznej porażce nauczyciela w klasie szkolnej.

Można stwierdzić, że w tym przypadku „szkoła nie uczy”, a przynajmniej nie kształci wystarczająco dobrze, ale jednocześnie nauczyciel sprawdza opanowanie przez uczniów materiału zawartego w programie. Stąd też może wynikać tendencja do regularnego pobierania korepetycji. Ponadto sukcesy na egzaminach nauczyciele szkolni i szkoły przypisują sobie, zresztą na podstawie ich wyników tworzone są rankingi szkół. Z kolei uczniowie często rzeczywiście zawdzięczają swój wynik lub też przypisują go pracy z korepetytorem. To, co jest rzeczywistą przyczyną sukcesu na egzaminie zależy najprawdopodobniej od ucznia, ale również od kompetencji nauczyciela. Jeżeli był to uczeń z zaległościami to prawdopodobnie jego pozytywny wynik będzie sukcesem korepetytora. Jeżeli był to uczeń dobry i bardzo dobry, to być może korepetytor będzie miał w jakimś stopniu wpływ na wynik egzaminu, ale głównie ze względu na czynniki psychologiczne (zwiększenie spokoju i pewności siebie u ucznia). Wyniki badań wskazują, że korepetycje nie mają większego wpływu na wyniki egzaminów³⁶. Może tu działać, dość kosztowny dla rodziców, efekt placebo. Jest to zgodne z wynikami badań PISA³⁷ z 2009 dotyczącymi krajów Europy Północnej, a w szczególności Finlandii. Okazało się, że pomimo iż kraj ten charakteryzuje się jednym z najniższych wskaźników pobierania korepetycji w Europie, to jednocześnie Finowie osiągają najwyższe wyniki w zakresie czytania i interpretacji, rozumowania w naukach przyrodniczych oraz w matematyce. Na przykładzie Finlandii można stwierdzić, że szkoła bez korepetycji może nie tylko istnieć, ale i efektywnie kształcić.

³⁶ K. Stróżyński, *Korepetyka*, „Dyrektor Szkoły”, 2007, nr 9, s. 18.

³⁷ Programme for International Student Assessment (Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów), http://www.ifispan.waw.pl/pliki/pisa_2009.pdf, (data dostępu: 01.10.2012).

Tabela 4. Przyczyny sięgania po pomoc korepetytora³⁸

Przyczyny korepetycji	l.odp.	%
A. Nauczenie się lub zrozumienie tematów przerabianych w szkole	66	21,2
B. Powtórka i uporządkowanie wiedzy zdobytej na lekcjach szkolnych	45	14,5
C. Uzupełnienie braków w wiedzy	65	20,9
D. Przygotowanie do egzaminu maturalnego	78	25,1
E. Wybór rodziców (oni tego chcieli)	18	5,8
F. Inni brali korepetycje, więc ja też chciałem	9	2,9
G. Chciałem/am poszerzyć swoją wiedzę	30	9,6
Razem	311	100

Analizowano również związki pomiędzy wykształceniem rodziców oraz dochodem a częstością pobierania korepetycji. Wykształcenie matki ($R = -0,136$; $p > 0,05$), ojca ($R = 0,011$; $p > 0,05$) oraz miesięczny dochód na osobę w gospodarstwie domowym ($R = -0,056$; $p > 0,05$) nie były istotnie powiązane z korzystaniem z korepetycji w ogóle. Co oznacza, że z korepetycji równie często będą korzystali zarówno uczniowie pochodzący z rodzin zamożnych, jak i tych mniej zamożnych. Zmienne te nie wykazywały również związku z ilością przedmiotów korepetycyjnych (odpowiednio: $R = 0,184$; $p > 0,05$; $R = 0,222$; $p > 0,05$; $R = 0,016$; $p > 0,05$). Oczywiście jest jednak, że w tym wypadku rodziny mniej zamożne będą odczuwały ciężar opłacania dziecku prywatnych lekcji. Należy również zwrócić uwagę, że mimo braku korelacji korzystania z korepetycji z wysokością dochodu, 11,6% uczniów stwierdziło, że nie korzystało z korepetycji ze względu na brak takiej możliwości. Ci właśnie uczniowie będą mieli większy problem w samodzielnym minimalizowaniu dzielących ich od rówieśników różnic w poziomie wiedzy i umiejętności.

PODSUMOWANIE

Podsumowując, korepetycje stanowią zjawisko powszechne. Niezależnie od dochodu i wykształcenia rodziców, ponad połowa uczniów korzysta z nich lub przynajmniej wskazuje na taką potrzebę. Mogą stanowić one obciążenie finansowe rodziców, zagrożenie korupcją wśród nauczycieli, czy

³⁸ Ze względu na odpowiedzi wielokrotne, podane w tabeli wyniki to procentowy udział danej przyczyny pobierania korepetycji w stosunku do wszystkich podanych przez badanych motywacji (N=311). Badani podawali złożone motywy korepetycji (dla każdej z pobieranych przez nich lekcji prywatnych).

przeciążeniem ucznia. Jednocześnie dają szansę i możliwości, szczególnie tym uczniom, którzy wykazują zaległości w zakresie przerabianego w szkole materiału. W tym wypadku pomoc korepetytora przynosi korzyść, o ile staje się pomocą doraźną. Doświadczenia uczniów wskazują jednak, że stanowią one regularne zastępowanie nauki szkolnej, które nie wynika z mody, czy decyzji rodziców, ale z potrzeb samych uczniów mających swoje źródło w dydaktycznej porażce szkoły. Szkoły, która przede wszystkim weryfikuje, a w mniejszym stopniu uczy. Popularność korepetycji, w połączeniu z bardzo pozytywną oceną skuteczności korepetytorów – w przewadze będącymi nieskutecznymi nauczycielami szkolnymi – wskazuje na konieczność wprowadzenia zmian w obszarze edukacji publicznej w celu zwiększenia efektywności procesu kształcenia.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Bray M., *The Challenge of Shadow Education. Private tutoring and its implications for policy makers in the European Union. An independent report prepared for the European Commission by the NESSE network of experts. European Commission*, Wydawnictwo European Commission, Bruksela 2011; <http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/activities/reports/the-challenge-of-shadow-education-1> (data dostępu: 16.06.2012).
- [2] Bray M., *The shadow education system: private tutoring and its implications for planners*, Wydawnictwo UNESCO: International Institute for Educational Planning, Paryż 2007.
- [3] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997; <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970780483>, (data dostępu: 01.10.2012).
- [4] Kowalczyk K., *Rola wykształcenia i zmiany w jej społecznym strzeganiu w latach 1993–2009*, CBOS Komunikat z badań, Warszawa 2009; <http://badanie.cbos.pl/details.asp?q=a1&id=4228>, (data dostępu: 01.10.2012).
- [5] Lech P., *Placz i płac*, „Dyrektor szkoły”, nr 1, 2004.
- [6] Maćkowiak K., *Fenomen korepetycji*, „Edukacja i Dialog”, nr 2, 2003.
- [7] Pezdra A., *Po szkole lecę na korki*, „Gazeta Wyborcza”, http://wyborcza.pl/1,76842,9764299,Po_szkole_lece_na_korki.html, (data dostępu 12. 06. 2012).

- [8] Programme for International Student Assessment (Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów), http://www.ifispan.waw.pl/pliki/pisa_2009.pdf, (data dostępu: 01.10.2012).
- [9] Putkiewicz E., *Korepetycje – szara strefa edukacji*, wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2005.
- [10] Sterna D., *Korepetycje*, „Dyrektor Szkoły”, nr 1, 2005.
- [11] Stróżyński K., *Cenna plaga korepetycji*, „Dyrektor Szkoły”, nr 5, 2004.
- [12] Stróżyński K., *Korepetyka*, „Dyrektor Szkoły”, nr 9, 2007.
- [13] Wnęk-Gozdek J., *Fenomen popularności korepetycji czyli o funkcjach jawnych i ukrytych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 4 2010.

THE PHENOMENON OF PRIVATE TUTORING THE YOUTH

ABSTRACT

In Poland, private tutoring becomes more and more widespread phenomenon and it is an unnoticed problem. It may indicate a failure in the didactical function of school. It may also increase social inequalities. However, social acceptance of private tutoring is apparent. The paper presents the results of research on this phenomenon among high school students.

Keywords:

tutoring, education, school, youth.